

B E R Ä T T E L S E R K R I N G C L A E S F Ö R B E R G S A V R Ä T T N I N G P Å B I L L I N G E N

Detta är ett försök att samla den muntliga traditionen kring Claes Förbergs avrättning på Valle Härads avrättningsplats vid Löten år 1859.

En avrättning var en stor händelse som lockade folk långväga ifrån. Tingsprotokollen förtäljer fakta om det som är avgörande för brottets uppklarande och domen, men den muntliga traditionen från en sådan här händelse är stor och har enväldig kraft på så vis att den lever länge och är övertygande. Även om man inte tror att allt är sant så "känner"

man fortfarande hur den som ursprungligen berättade försökte övertyga den han berättade för. Det är en blandning av det som i verkligheten hände och det som blev "extra kryddat" när man försökte förmedla sin egen upplevelse till den som inte varit med själv. Men det ger oss också en bild av vad som hände runt omkring, det som inte kom med i något protokoll och hur människor kände det. Sedan är det ju tyvärr så att innehållet förvanskas lite undan för undan. Förberg har i muntlig tradition fått både namnet Furberg och Furugård.

Jag har läst protokollen från rättegångarna och redogjort för händelsen i en artikel i Billingsbygden 1981. Där kan den som så önskar få veta fler detaljer kring händelsen. Här följer först ett sammandrag av vad som hände ooch därefter följer de muntliga berättelserna.

Påsken 1858 utspelades ett drama vid Höjentorp som skulle få sin rättsliga följd ett år senare på avrättningsplatsen i Ljungstorp. Avrättningsplatsen, eller galgbacken som vi vanligtvis säger (vad vi vet har det aldrig stått någon galge där) är belägen på en bergkulle ca 60 meter väster om Lötens gamla framfartsväg. Alf Brage och Rune Andersson har satt upp en skylt och en sten som utvisar platsen.

Det var så att pigan Maria Andersdotter från Lerdala haft tjänst i Gästgivaregården i Varnhem och under den tiden träffat Claes Förberg, son i Junkragården, Varnhem. En tid därefter kunde Maria, eller Maja som hon kallades, konstatera att hon väntade barn. Maja skrev ett brev till Claes och talade om hur det var ställt. Claes blev bekymrad. Hur skulle detta lösas? Maja hade skrivit att om inte Claes hörde av sig till henne före påsk, skulle Maja kontakta hans föräldrar. Detta ville inte Claes. Han bestämde sig för att åka till Maja.

Han lånade häst och vagn och på påskafton körde han iväg till Lerdala. Så småningom, efter att ha frågat efter vägen, hittade han stugan där Maja bodde med sina föräldrar. Han fick bekräftat att Maja skrivit brevet och att det var som hon sagt. Maja var i sjätte månaden. Claes frågade Maja om hon ville följa med till hans föräldrar för att "höra hwad besked du får af wåra", som han sa. Maja blev glad, sa till sin mor att "nu ska jag kläda mig gentilt, efter jag ska helsa på svärmor" och skyndade sig att göra sig i ordning. Claes blev "tracterad med en sup" av Majas far och sedan begav dom sig iväg.

Claes vågade inte ta med Maja hem till sina föräldrar. Komna till Stora Kungsbron vid Höjentorp höll Claes in hästen och stannade. Båda steg av vagnen och gick fram till broräcket. Ingen kommer någonsin att få veta vad som sades under färden, men i tingsprotokollet läser vi att "han, som förut wisat köld och liknöjdhet, slutligen försänkt i tårar, frivilligt erkände, att han redan före ankomsten till Kungsbron hade, utan att betänka följderna af en mordgerning i sin förvillelse, fattat den afsigt att wid lägligt tillfälle afdagataga Maja Andersdotter och på det sättet undanröja möjligheten att få upptäckt det brottsliga umgänget han haft med henne och den beskyllning att wara fader till hennes barn, som hon hotat att göra kunnig och derför hade han, fullföljande detta uppsåt icke blott störtat henne uti vattnet, utan äfven, sedan hon ofvanom vattnet blifvit synlig, gått ned deri och tryckt henne ned under vattenytan samt, sedan hon sålunda blifvit qväfd tilldöds, skaffat henne undan så att hon icke skulle blifva synlig, genom att föra liket under bron och lägga en riskrake öfver..."

Sex dagar senare, den 9 april, fann man Maja död under bron.

Claes Förberg blev genast misstänkt. Majas föräldrar och grannar visste ju att Maja följt med Claes på påskaftonen och många kände till att Claes fått brev från Maja, flera hade läst det.Claes nekade ändå, men så småningom föll han

till föga och erkände. Obduktionen visade att Maja dött av kvävning under vatten. Den 6 maj började rannsakningen och den 3 juni avkunnades utslaget, Claes dömdes för mord på Maria Andersdotter och att "sig sjelf till straff och andra till warning, mista lifvet genom halshuggning". Utslaget skulle prövas av Kungl Majt och Göta Hofrätt och i väntan på besked sattes Claes in på länets kronohäkte i Mariestad.

Inga förmildrande omständigheter fanns och den 13 april 1859 samlades de män som kallats av fjärdingsmannen Per August Pettersson på Hålltorp till att stå spetsgård vid avrättningen av Claes. De ställdes i en ring runt avrättningsplatsen för att hindra folk att tränga fram. Utanför stod alla de människor som kommit för att se på. Det lär ha varit mycket folk.

Tjänstgörande skarprättare var Magnus Svensson Ferm, stationerad i Göteborg. Han verkställde avrättningen och med det var både Claes, Maria och det väntade barnet borta.

Noteringen i dödboken lyder: "Claes Fredrik Förberg, bondson från Klostret Junkragården, ogift, född i Skarke 1834 juni 21. Död Skarke medelst halshuggning." Ett tillägg med annan stil och penna: "Blef nedgräfd på afrättningsplatsen å Billingen."

Och nu till de målande skildringarna kring denna avrättning.

Vi börjar med de nedtecknade muntliga traditionerna som finns på Folkminnesarkivet i Göteborg.

A l f B r a g e fann följande, där den som berättat står före berättelsen:

Herman Larsson född 1867 Varola:

I Valle härad bodde en som hette Klas Furberg. Det var en ful fisk. Han hade en fästmö som skulle ha barn. När han märkte det, tog han henne med sej till "Hålltorpa bro" och dränkte henne där. När hon inte sjönk på en gång tog han hennes förkläde och knöt mellan två störar och tryckte ner henne. När folk hittade henne, sände de bud först på prästen och sedan Furberg, vilken misstänktes medsamma. Prästen skulle pröva om Furberg var skyldig och sade: "Kan Du ta mig i hand Furberg?" Furberg svarade: "Ja dä ska bli roligt för dä har jag ente gjort sen ja läste" och så tog han prästen i hand som inget hade hänt. "Men jag kan ta liket i hand också", sa prästen. "Kan Du göra det Furberg?" Det rådde han i alla fall inte med. En tid senare dömdes han till döden och skulle avrättas.

Det hände då Karl XV hade stor läger på Axvall. Furbergs föräldrar gingo dit för att be kungen om nåd men denne svarade: "Eftersom det är en kvinna som mördats får ni vända er till drottningen." Drottningen svarade: "När det nu inte fanns någon barmhärtighet i honom och det dessutom är två liv som han tagit så får domen gå i verkställighet."

Furberg skulle avrättas bortanför Löta, ett ställe som användes för detta ändamål. Det utgick sträng befallning att en spetsgård skulle bildas och att den som fått sin plats i denna icke fick flytta sig innan allt var färdigt. Hela häradet blev uppbådat. En präst kom åkande med den dödsdömde och ledde honom fram till stupstocken och så trädde skarprättaren fram. De halshuggna fick aldrig begravas i vigd jord. "Sula-Karl", lappskomakare i Skövde, blev anmodad ta hand om den döde och gräva ner honom. Han åtog sig detta trots att folk tyckte det var ett uselt göra. Efter den dagen fick han heta "Rackare-Karl".

Kyrkvaktmästare A Olsson Varnhem född 1860:

Mor talade om att far var med och stod spetsgård när di hallshögg Furberg på Ljungstorps galgbacke den siste april 1859 för han mördat sin fästmö som var med tvillingar. Mordet skedde vid Kungsbron Höjentorp. När huvudet föll vräkte sig kvinnfolk fram för att få lite blod på en tygtrasa. Det hjälpte mot fallandesjuka.

Makarna Gustavsson Backgården Varnhem födda 1863 och 1859: Intervjuade 1937

Vid Löten var tills 1862 avrättningsplatsen där Furberg blev avrättad. Vid stenen grävdes han ner och där kastade resanden i många år kvistar, grenar och stenar, så det var en stor hög. När de kastade sade åtminstone några: "Ligg där din djävul, det är rätt åt dig". Han hade dränkt sin fästmö som var med tvillingar 1862. De som ville kasta gjorde det för sin avsky för brottet, men jag tror inte de var rädda för hans vålnad. Men det spökade vid Djäknekrogarna där stegel och hjul stått.

Vid Knivaledet på gamla vägen Varnhem-Skövde blev en banarbetare från stambanan mördad och rånad. För att visa förakt mot ogärningsmannen så kastades vid Knivaledet sten i en hög. Där var 1868 en stor hög som senare kördes bort. Grinden kallas än idag Knivaledet. Knivaledet och avrättningsplatsen vid Löten är de sista platser i Varnhem där offer på mördad mans grav förekommit.

Smeden Otto Ullberg Varnhem född 1870. Intervjuad 1936

När Mördaren Furberg 1862 låg i rannsakning i Skara nekade han envist men erkände självmant en morgon sitt brott. Han hade under natten haft besök av fästmöns vålnad som bett honom att för sin egen, fästmöns och de två liv hon burit, bekänna. Han sonade sitt brott vid avrättningsplatsen vid Löten.

Aug Lagerkvist Svenningsgården Våmb född 1852. Intervjuad 1939

"Sula-Karl" (Karl Hög) biträdde vid Furbergs avrättning på Löten. För det fick han behålla kläder och skor som han drog av liket. För det arbetet fick han heta "Rackarn" hela livet. Han var nog inte nykter på avrättningsplatsen, annars hade han nog inte rusat på det. Detta skedde 1859. När avrättningen skedde gick de man ur huse med barnen på armen till Löten. Så gårdarna stod tomma på folk. Fruntimren var värst.

Sjukv. furir K Frisk Varnhem född 1867. Intervjuad 1939

Frisks föräldrar arrenderade Djäknekrogarna på berget strax intill avrättningsplatser då Furberg nackades. Furberg skulle komma med skjuts från Skövde, han var försenad och den som skulle nacka honom halvsprang mellan Löten och Djäknekrogarna. Han vred sina händer oavbrutet. Hade inte skjutsen kommit, hade mor måst gå in och hämta en höna som han måste nacka. Avrättaren tog alltid före avrättningen "droppar" och när dom började verka måste han hugga av huvudet på någon. Mor såg när han tog dropparna på en sockerbit och en halvtimme efter började de verka. När de kom med Furberg fick de riktigt skynda sig medans dropparna verkade. (Kan dessa "droppar" som skarprättaren tog vara upphovet till uttrycket "ta en skarper" = ta en sup? Anm. A Brage)

Alex Björk Broddetorp född 1856

Furberg hallshöggs på Billingen 1865. Skarprättaren lade den dödsdömde tillrätta på stupstocken, sen högg han av huvudet med bilan. Det hoppade åt sidan, i kroppen ryckte det en lång stund efter. Ingen fick ta den avrättades blod, det hindrade spetsgården. Spö fick de också på den platsen.

Aug Andersson Lerdala född 1862. Intervjuad 1946

Långt uppåt Ljungstorp ligger "Klasabacken". Den kallas även "Galgbacken". Långt tillbaka i tiden lär det ha stått en galge där. Furberg avrättades här, han dränkte sin fästmö vid Kungsbron.Min morfar talade alltid om det. Furberg erkände sen fästmön visat sig för honom i fängelset. Så blev han dömd till halshuggning på "Klasabacken". Min morfar och mormor var med och såg avrättningen. När de kom till avrättningsplatsen var de tre. Furberg gick i mitten, länsman och prästen på var sin sida. Skarprättaren stod med bilan, den var så blank att det blixtrade i den. En duk bands för ögonen på Furberg, han lades tillrätta på stupstocken. Länsman gav befallning och skarprättaren högg till, han gjorde ett hugg och ett strykande med bilan. Det var så mycket folk där och trängdes, kvinnfolk med barn på armen och bygdens bönder, mordoffrets hela släkt. De enda som hördes innan hugget var när Furberg läste en psalm. Det fanns en och annan som grät.

Johan Olsson Varnhem född 1863

Då Furberg skulle avrättas började folk vallfärda upp till Billingen redan tidigt på morgonen. Det blev så mycket folk så alla inte kom åt att se. Spetsgården hade gevär och bajonetter. Den döde begrovs på platsen.

Kantor Lövkvist

På 1850-talet mördade en Furberg sin fästmö i Vagnsjön vid Höjentorp. Godsägare Lundberg på Höjentorp fann henne där vid Kungsbron. Fästmön var med tvillingar. Furberg avrättades på Löten.

Karl Bengtsson Berg född 1856. Intervjuad 1939

Min mormor hade varit med när de avrättade Klas Furberg. De hade varit i Skövde kyrka där han fick åhöra sin sista

predikan och fick nattvarden. När de sedan for till Löten var det tjogtals med skjutsar efter Furbergs skjuts och massor av folk sprang bredvid. De körde så fort att de som sprang knappast hann med, då högg de tag i vagnarna och riktigt släpade över berget.

- ooo -

S v e n - A x e l H a l l b ä c k återger här en intervju med en person som varit ögonvittne till avrättningen av Claes Förberg.

Bland gamla tidningsklipp i Länsmuséet i Skara finns bl a ett daterat den 22 september 1928 i Skaraborgs Tidning, där det heter:

Vi sammanträffade häromdagen med gamle August Pettersson i Hålltorp, Varnhem - han fyllde f ö 91 år den 21 september - och han hade mycket att berätta från gamla tider i den gamla bygden.

Den hemskaste dagen han upplevat, sade Pettersson, var den då en dräng avrättades för mord på sin fästekvinna. Nittioåringen, vilken man skulle tro vara 30 år yngre, var på den tiden, 1859, fjärdingsman och hade såsom sådan en hel del att bestyra vid den ohyggliga exekutionen. Han hade fått ställa i ordning en plats uppe vid Löten, gräva en grav, dit en grusad gång skulle gå från avrättningsplatsen, skaffa folk att bilda "spetsgård" osv.

Flera tusen personer hade samlats för att se bilan falla över mördarens nacke och det var med all möda karlarna med trästänger emellan sig kunde hålla folket utanför spetsgården. Skarprättaren var beväpnad med en tung, bredbladig, silverglänsande yxa, vilken gjorde sin tjänst nästan endast tack vare tyngden och den skarpa eggen.

När huvudet fallit och skarprättaren stod och höll det vid håret, trängde sig en hel del människor igenom spärren och rusade fram till exekutionsplatsen för att i medhavda kärl få några droppar av mördarens blod att använda som medel för sina barn emot fallandesot.

Det är underligt att tänka sig, slutar tidningen, att personer ännu leva, 1928, vilka varit med om dylika vidrigheter. Det finns mycket av råhet och vidskepelse ännu i vårt land, men man får ändå säga, att världen trots allt gått framåt med stora steg, slutar signaturen

Joakim

- ooo -

Ytterligare några tidningsnotiser:

Skara nya Tidning 12 februari 1859

Dödsdomen över mördaren som begick mordet på sin fästmö i Warnhem har nu blivit i högsta instansen fastställd och nådeansökan avslagen.

Samma tidning lördagen den 16 april 1859

Bondesonen Claes Förberg, dömd till döden för begånget mord på sin fästmö, avrättades å Billingen i Walle härad förliden onsdag vid middagstiden i närvaro av en stor mängd åskådare.

- ooo -

Ja, det var några tidningsnotiser. Nu fortsätter vi med intervjuer.

Detta är vad jag själv har fått veta genom muntlig tradition. Den som berättar är min far

Gustaf Andersson född 1894 Rödjan Varnhem

Min mor (= min farmor Matilda Gustavsdotter i Rödjan) berättade att skjutsen med Claes Förberg körde en annan väg för att han skulle slippa åka förbi föräldrahemmet. I skjutsen satt Claes Förberg, prästen och bödeln. Claes sjöng psalmer hela vägen och folk hade sett hur bödeln prövade yxan. Bödeln hade svarta handskar. En grannfru hade stått så nära vid avrättningen att blod stänkt på hennes strumpor. Det hade min farfar, Anders Pettersson född 1826 i Rödjan, berättat för mor. Anders var med och "stod spetsgård". Min far, Per August Andersson, var 10 år. Inget kunde hindra honom från att springande ta sig från Rödjan till avrättningsplatsen. Han fick stryk när han kom hem för Anders, hans far som stod i spetsgården, hade sett honom.

Oskar Alm, St Katthagen, Skånings Åsaka

Lars Petter Jonsson i Skånings Åsaka var med och stod i spetsgård vid Förbergs avrättning.

- ooo -

Och nu över till personer som idag, 130 år senare, berättar om händelsen. De nu levande traditionsbärarna. Det skulle vara intressant att veta hur många generationer framåt man kommer att tala om det. Men det får vi aldrig veta...

Axel Ahlin, Skövde

Sven Svensson, bror till Robert Svensson i Granbacken, Varnhem, berättade att Jansson, far till en nämndeman i Varnhem på 20-30-talet, kom med hästskjuts från Höjentorp på väg med potatis eller säd till ett bränneri. De var många skjutsar. Jansson körde först. Han fick se ett kläde flyta i vattnet vid Kungsbron och han hittade Maja som Förberg hade dränkt.

Erik Bohlin, Ulvåker

Mor var med på avrättningen av Förberg. Far (Klas Albert Bohlin vid Krusebacke Varnhem) kallade avrättningsplatsen för "Klasa backe".

David Johansson, Ambjörntorp, Varnhem

Vi var i Varnhem och lastade massaved på järnvägen. Då kom en fin herre och frågade efter avrättningsplatsen. Vi visade honom vägen och han tog en taxi och åkte dit upp. När vi körde tilbaka till skogen stod taxin vid avrättningsplatsen och han hade gått fram till kullen. Han stod där en stund och så sa han: "Jaså, här ligger du, Claes."

Morbror Sven, som kom till Ambjörntorp 1896, tog med oss till avrättningsplatsen där han petade med käppen i marken och visade oss bräderna efter kistan.

Men dom sa att dom hade flyttat Förberg ner till kyrkogården.

Gunborg Ferm, Ljungstorp, Varnhem

Bödeln och länsman diskuterade priset på Djäknekrogen. Under tiden fick Förberg vänta.

Johan Apell Ljungstorp, Varnhem, född 1895. Intervjuad 29.1 1988

Mormor, Maja Kajsa Jakobsdotter, var med när Förberg avrättades vid Löten. Det var väldigt mycket folk där. En del klättrade upp i träden, men när huvudet föll ramlade de ner. Mormor bodde i Öm och hade gått därifrån. Förberg skulle läsa något, kanske Fader vår, men han hann inte färdigt. Avrättarn gick bakom en gran där han hade en flaska som han drack ur. Han slängde flaskan och gick rakt fram till Förberg som låg på stupstocken och så högg han huvudet av honom.

Det var ett hål grävt alldeles bredvid stupstocken för att direkt kunna tippa ner kroppen i. Men Piska-Gustav hade fått löfte att få Förbergs stövlar, så han fick dra av dom först. Det var besvärligt, kroppen släpade med, men Piska-Gustav satte foten emot kroppen och så fick han av dom. Förberg blev begravd på avrättningsplatsen, men det sades sedan att hans familj skulle ha hämtat kroppen en natt och begravt honom hemma, för de kunde ju aldrig få in honom på kyrkogården.

Förberg var från Junkragården i Varnhem. Han hade mördat en piga från Berg.Hon hade varit piga i Förbergs föräldrahem. Hon var med barn och skyllde Förberg för detta. Han ville inte gifta sig med henne. Han hämtade henne en dag och när han skulle köra hem henne igen stannade han på Kungsbron vid Höjentorp och där slängde han henne i vattnet. Folk hade hört det och de hade hört när pigan bad så gärna att han inte skulle döda henne och hon hade lovat att aldrig mer bry sig om Förberg bara hon fick leva. Men han brydde sig inte om det. Han körde en stake i munnen på henne och höll henne under vattnet.

Han var den rikaste bondsonen i Varnhem. Han sökte nåd hos drottningen, men hon gav ingen nåd eftersom det var två liv det gällde.

Avrättningsplatsen var avskärmad med rep som var bundna i en fyrkant. Avrättningsplatsen skulle varit belägen alldeles invid vägen, men den var nog en bit in i skogen.

Mormor tala om den här händelsen många gånger när jag var barn.

Harry Gustavsson Storekullen Varnhem, född 8.4 1906
Intervjuad 1.2 1988

Min svärmor hette Kristina Dalberg. Hon var nyfödd, bara några dagar gammal, när avrättningen av Förberg ägde rum. Det sägs att hennes mor gick över skogen från Berg, där de bodde, och till avrättningsplatsen vid Löten för att se avrättningen. Förberg skjutsades dit med häst och vagn. På ena sidan Förberg satt prästen och på den andra landsfiskalen. Folk var så väldigt nyfikna och hade så bråttom för att hinna fram i tid. Det kom folk och sprang förbi vagnen för att hinna före Förberg till avrättningsplatsen. Då ropade Förberg: "Ni behöver inte ha så bråttom för det blir inget av förrän jag kommer dit upp!"

En spetsgård stod runt avrättningsplatsen, det var militärer och kanske också andra. Det sades att en del av åskådarna klättrade upp i träden, men när bilan föll ramlade en del i backen.

Förberg var bondson från Gästgivaregården i Varnhem. Han hade sällskap med en flicka, hon blev med barn. Hon var piga och det var stor skandal att han, som var bondson, brydde sig om henne. Han dränkte henne i sjön vid Höjentorp. De hade åkt på häst och vagn dit.

- ooo -

Ja, detta är vad vi samlat av historier kring Claes Förbergs avrättning. Finns det flera som har hört talas om detta är vi tacksamma för att få veta det.

Folk har i alla tider trott att kasthögar eller varphögar var farliga att göra åverkan på, men Svan i Klevensåg, han tog en dag och körde hem hela kasthögen från galgbacken och elda upp den i spisen. Och troligt är väl att det blev samma värme av den som av annan ved och inte hände det någon olycka heller.

Men nu kommer något som väl i alla fall bör vara det definitiva slutet på hela denna historia.

I n g - B r i t t H o l m berättar här vad som hände 1987 på kyrkogården i Varnhem.

Under sommarens grävningar på kyrkogården med anledning av ny vattenledning, så fann man ett skelett. Det låg utanför kyrkogården i norra delen av parken, invid gamla klostermuren. Skelettet låg på 60 cm djup och var ganska intakt, men - kraniet saknades! Skelettet i kyrkoparken fick ligga kvar. Det blev något skadat under grävningen.

Under samtal med Lars Hultgren, som var med vid grävningen, ställde vi oss frågan "vem kan detta vara?" Någon munk kunde det inte vara, men kunde det möjligen vara Förberg, den sist avrättade i Varnhem? Ingen vet, men om det är så, är det dessutom ett märkligt sammanträffande.
Lars Hultgrens morfars far, Lars Tysk, var knekt på Axevalla hed. Han kommenderades till galgbacken för att stå spetsgård där under avrättningen av Förberg. Och nu, 128 år senare, är hans son-dotter-son med när man finner ett skelett som kanske kan vara Förbergs.

Enligt utsagor skall Förberg blivit begravd vid galgbacken, men sedan, en natt, flyttats till Varnhem, för att få sin grav intill kyrkan.

Verna Andersson